

Lineáris leképzések II

Matematika G2 – Lineáris Algebra Utoljára frissítve: 2025. május 04.

5.1. Elméleti Áttekintő

Definíció 5.1: Sajátértékek és sajátvektorok

Legyen V a T test feletti vektortér, $\mathbf{v} \in V$, $\mathbf{v} \neq \mathbf{0}$. \mathbf{v} -t a $\varphi : V \to V$ lineáris leképezés sajátvektorának mondjuk, ha önmaga skalárszorosába megy át a leképezés során, azaz $\varphi(\mathbf{v}) = \lambda \mathbf{v}$, $\lambda \in T$. λ -t a \mathbf{v} sajátvektorhoz tartozó sajátértéknek mondjuk.

Ha a \boldsymbol{v} sajátvektora a φ -nek, akkor annak skalárszorosa is az.

Tétel 5.1: Sajátértékek számítása

Az $\mathbf{A} \in \mathcal{M}_{n \times n}$ mátrix sajátértékei a

$$\det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E}) = 0$$

karakterisztikus egyenlet gyökei.

Határozzuk meg az A mátrix sajátértékeit és sajátvektorait!

$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 2 & -1 \\ -1 & 2 \end{bmatrix} \qquad \mathbf{A} - \lambda \mathbb{E} = \begin{bmatrix} 2 & -1 \\ -1 & 2 \end{bmatrix} - \lambda \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 2 - \lambda & -1 \\ -1 & 2 - \lambda \end{bmatrix}$$

A karakterisztikus egyenlet, és ennek alapján a sajátértékek:

$$\det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E}) = (2 - \lambda)^2 - 1 = 0 \quad \Rightarrow \quad \lambda_1 = 1, \quad \lambda_2 = 3.$$

A sajátvektorokat az $(\mathbf{A} - \lambda_i \mathbb{E}) \mathbf{v}_i = 0$ egyenlet segítségével számíthatjuk ki:

1. A $\lambda_1 = 1$ sajátértékhez tartozó sajátvektor:

$$\begin{bmatrix} 1 & -1 \\ -1 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \end{bmatrix} \quad \Rightarrow \quad x = y \quad \Rightarrow \quad \mathbf{v}_1 = t_1 \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

2. A $\lambda_2 = 3$ sajátértékhez tartozó sajátvektor:

$$\begin{bmatrix} -1 & -1 \\ -1 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \end{bmatrix} \quad \Rightarrow \quad x = -y \quad \Rightarrow \quad \mathbf{v}_2 = t_2 \begin{bmatrix} 1 \\ -1 \end{bmatrix}$$

A $det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E}) = 0$ egyenletet **karakterisztikus egyenlet**nek nevezzük.

A $\det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E})$ polinomot **karakterisztikus polinom**nak nevezzük.

Tétel 5.2: Főtengelytétel

Szimmetrikus mátrix sajátvektorai ortogonálisak és a sajátértékek mindig valósak.

Antiszimmetrikus mátrix sajátvektorai páronként konjugáltak és a sajátértékek mindig tisztán képzetesek.

Ha **A** háromszögmátrix, akkor a sajátértékek a főátlóbeli elemek.

Definíció 5.2: Hasonlóság

Azt mondjuk, hogy az \mathbf{A} és $\hat{\mathbf{A}}$ mátrixok hasonlóak, ha létezik olyan \mathbf{T} invertálható mátrix, hogy

$$\hat{\mathbf{A}} = \mathbf{T}^{-1} \mathbf{A} \mathbf{T}.$$

Jele: $\mathbf{A} \sim \hat{\mathbf{A}}$.

Definíció 5.3: Diagonalizálhatóság

Az $n \times n$ -es **A** mátrix diagonalizálható, ha hasonló egy diagonális mátrixhoz, azaz ha létezik olyan **A** diagonális mátrix és egy **T** invertálható mátrix, hogy

$$\Lambda = \mathbf{T}^{-1}\mathbf{A}\mathbf{T}$$
.

Tétel 5.3: Diagonizálhatóság szükséges és elégséges feltétele

Legyen A egy $n \times n$ -es mátrix. Az A mátrix akkor és csak akkor diagonalizálható, ha létezik n darab lineárisan független sajátvektora. Ekkor a diagonális mátrix az A sajátértékeiből, míg a T transzformációs mátrix A sajátvektoraiból áll:

$$\mathbf{\Lambda} = \mathbf{T}^{-1} \mathbf{A} \mathbf{T} = \begin{bmatrix} \lambda_1 & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & \lambda_2 & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & \lambda_n \end{bmatrix} \quad \text{és} \quad \mathbf{T} = \begin{bmatrix} \mathbf{v}_1 & \mathbf{v}_2 & \cdots & \mathbf{v}_n \end{bmatrix}.$$

Sajátvektorok koordinátarendszere:

Egy φ leképezés mátrixa tetszőlegesen sok bázisban felírható. Ha φ -t egy a leképezés sajátvektorával párhuzamos vektorra hattatjuk, akkor az nyújtásnak felel meg. Ha dim $\varphi=n$, és n darab lineárisan független sajátvektorral rendelkezik, akkor φ mátrix-reprezentációja a sajátvektorok által felírt bázisban diagonális lesz.

Invariáns mennyiségek:

Legyen **A** egy 3 × 3-as mátrix, amelynek sajátértékei λ_1 , λ_2 és λ_3 . Ekkor az alábbi mennyiségek bármely **A**-hoz hasonló mátrix esetén invariánsak:

- $I_1 = \operatorname{tr} \mathbf{A} = \lambda_1 + \lambda_2 + \lambda_3$,
- $I_2 = \frac{1}{2} \left((\operatorname{tr} \mathbf{A})^2 \operatorname{tr}(\mathbf{A}^2) \right) = \lambda_1 \lambda_2 + \lambda_2 \lambda_3 + \lambda_3 \lambda_1,$
- $I_3 = \det \mathbf{A} = \lambda_1 \lambda_2 \lambda_3$.

Mátrixfüggvények:

Legyen **A** egy $n \times n$ -es, **T** mátrix segítségével diagonizálható mátrix, amelyre szeretnénk hattatni az f függvényt. Ekkor az $f(\mathbf{A})$ mátrixot a következő módon számíthatjuk ki:

$$f(\mathbf{A}) = \mathbf{T} f(\mathbf{\Lambda}) \mathbf{T}^{-1} = \mathbf{T} \begin{bmatrix} f(\lambda_1) & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & f(\lambda_2) & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & f(\lambda_n) \end{bmatrix} \mathbf{T}^{-1}.$$

Számítsuk ki az $\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 2 & -1 \\ -1 & 2 \end{bmatrix}$ mátrix tizedik hatványát!

Az **A** mátrix sajátértékei $\lambda_1 = 1$ és $\lambda_2 = 3$. A hozzájuk tartozó sajátvektorok pedig $\boldsymbol{v}_1(1;1)$ és $\boldsymbol{v}_2(1;-1)$. Legyen $\mathbf{T} = \begin{bmatrix} \boldsymbol{v}_1 & \boldsymbol{v}_2 \end{bmatrix}$. Ekkor az **A** mátrix diagonális alakja:

$$\mathbf{\Lambda} = \mathbf{T}^{-1}\mathbf{A}\mathbf{T} = \begin{bmatrix} 1/2 & 1/2 \\ 1/2 & -1/2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 2 & -1 \\ -1 & 2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 3 \end{bmatrix}.$$

Ezek alapján:

$$\mathbf{A}^{10} = \begin{bmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1^{10} & 0 \\ 0 & 3^{10} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1/2 & 1/2 \\ 1/2 & -1/2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 29525 & -29524 \\ -29524 & 29525 \end{bmatrix}.$$

Definíció 5.4: Sajátaltér

Legyen $\mathbf{A} \in \mathcal{M}_{n \times n}$ és legyen λ_i az \mathbf{A} egy sajátértéke. A λ_i -hez tartozó sajátaltér az alábbi halmaz:

$$E_{\lambda_i} = \{ \boldsymbol{v} \mid \mathbf{A}\boldsymbol{v} = \lambda_i \boldsymbol{v} \}.$$

Ez az \mathbb{R}^n egy altere.

Algebrai és geometriai multiplicitás:

Ha a $\det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E}) = 0$ karakterisztikus egyenletnek λ_i k-szoros gyöke, akkor azt mondjuk, hogy a λ_i -nek az algebrai multiplicitása k. Ebben az esetben a λ_i sajátértékhez tartozó sajátaltér d dimenziója (geometriai multiplicitása) $1 \le d \le k$.

A geometriai multiplicitás sosem nagyobb az algebrainál.

A diagonalizálhatóság ekvivalens azzal, hogy a geometriai és algebrai multiplicitások minden sajátérték esetén megegyeznek.

Diagonalizálható-e az
$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 2 \\ 2 & 1 & 2 \\ 3 & 3 & 2 \end{bmatrix}$$
 mátrix?

Először határozzuk meg az A mátrix sajátértékeit:

$$\det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E}) = \begin{vmatrix} 1 - \lambda & 2 & 2 \\ 2 & 1 - \lambda & 2 \\ 3 & 3 & 2 - \lambda \end{vmatrix} = -\lambda^3 + 4\lambda^2 + 11\lambda + 6 = -(\lambda + 1)^2(\lambda - 6) = 0.$$

Láthatjuk, hogy a $\lambda_{12} = -1$ sajátérték algebrai multiplicitása 2. Keressük meg a hozzá tartozó sajátvektort/sajátvektorokat. Oldjuk meg az $(\mathbf{A} - 1\mathbb{E})\mathbf{v} = \mathbf{0}$ egyenletet:

$$\begin{bmatrix} 2 & 2 & 2 \\ 2 & 2 & 2 \\ 3 & 3 & 3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} \quad \Rightarrow \quad v_1 = -v_2 - v_3 \quad \Rightarrow \quad \begin{bmatrix} -t_1 - t_2 \\ t_1 \\ t_2 \end{bmatrix} = \underbrace{t_1 \begin{bmatrix} -1 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix}}_{v_1} + \underbrace{t_2 \begin{bmatrix} -1 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix}}_{v_2}$$

Láthatjuk, hogy a λ_{12} sajátértékhez tartozó sajátaltér dimenziója 2, amely megegyezik az algebrai multiplicitással, tehát az **A** mátrix diagonalizálható.

Diagonizálható-e az $\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{bmatrix}$ mátrix?

Először határozzuk meg az A mátrix sajátértékeit:

$$\det(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E}) = \begin{vmatrix} 2 - \lambda & 1 \\ 0 & 2 - \lambda \end{vmatrix} = (2 - \lambda)^2 = 0.$$

Láthatjuk, hogy a $\lambda = 2$ sajátérték algebrai multiplicitása 2.

A sajátvektorok meghatározása az $(\mathbf{A} - \lambda \mathbb{E})\mathbf{v} = \mathbf{0}$ egyenlet segítségével:

$$\begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} v_1 \\ v_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \end{bmatrix} \quad \Rightarrow \quad \boldsymbol{v} = t \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

A **A** mátrix nem diagonalizálható, mivel a sajátértékhez tartozó geometriai multiplicitás (vagyis a sajátaltér dimenziója) 1.

Ha egy 2×2 -es mátrix λ sajátértékéhez tartozó algebrai és geometriai multiplicitás is 2, akkor a mátrix diagonális.

Kvadratikus formák és másodrendű görbék:

Egy csupa másodfokú tagot tartalmazó kétváltozós polinom átírható mátrixos alakba:

$$\rho(x;y) = ax^2 + 2bxy + cy^2 = \begin{bmatrix} x & y \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a & b \\ b & c \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix} = \boldsymbol{x}^{\mathsf{T}} \mathbf{A} \boldsymbol{x}.$$

Ha $\rho(x; y) = C$, akkor az egyenlet egy origó középpontú másodrendű görbét ír le. Az **A** mátrix definitsége alapján a görbe lehet

• ellipszis, ha A definit,

(sajátértékek azonos előjelűek)

• parabola, ha A szemidefinit,

(egyik sajátérték nulla)

• hiperbola, ha A indefinit.

(sajátértékek ellentétes előjelűek)

Amennyiben a görbe egyenlete nem csak másodfokú tagokat tartalmaz, akkor azzal egy általános másodrendű görbét írunk le:

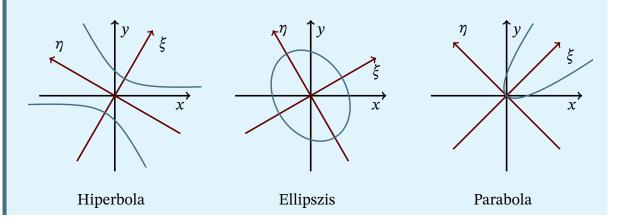
$$ax^{2} + 2bxy + cy^{2} + dx + ey + f = 0,$$

$$\begin{bmatrix} x & y \end{bmatrix} \underbrace{\begin{bmatrix} a & b \\ b & c \end{bmatrix}}_{\mathbf{A}} \underbrace{\begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix}}_{\mathbf{x}} + \underbrace{\begin{bmatrix} d & e \end{bmatrix}}_{\mathbf{k}^{\mathsf{T}}} \underbrace{\begin{bmatrix} x \\ y \end{bmatrix}}_{\mathbf{x}} + f = 0.$$

Legyenek **A** mátrix sajátértékei λ_1 és λ_2 , és legyen \boldsymbol{v}_1 a λ_1 -hez, \boldsymbol{v}_2 pedig a λ_2 -höz tartozó egységhosszúságú sajátvektor. Képezzük a **T** transzformációs mátrixot, amelynek oszlopai tartalmazzák a \boldsymbol{v}_1 és \boldsymbol{v}_2 vektorokat, vagyis $\mathbf{T} = \begin{bmatrix} \boldsymbol{v}_1 & \boldsymbol{v}_2 \end{bmatrix}$. A mátrix segítségével az általános másodrendű görbe egyenlete átírható kanonikus alakra:

$$\underbrace{\boldsymbol{x}^{\top}\mathbf{T}}_{\boldsymbol{\xi}^{\top}}\cdot\underbrace{\mathbf{T}^{-1}\mathbf{A}\mathbf{T}}_{\boldsymbol{\Lambda}}\cdot\underbrace{\mathbf{T}^{-1}\boldsymbol{x}}_{\boldsymbol{\xi}}+\underbrace{\boldsymbol{k}^{\top}\mathbf{T}}_{\boldsymbol{\kappa}^{\top}}\cdot\underbrace{\mathbf{T}^{-1}\boldsymbol{x}}_{\boldsymbol{\xi}}+\boldsymbol{f}=0,$$

ahol $\boldsymbol{\xi} = \begin{bmatrix} \boldsymbol{\xi} & \boldsymbol{\eta} \end{bmatrix}^\mathsf{T}$ az **A** mátrix sajátkoordinátái, $\boldsymbol{\Lambda}$ diagonális mátrix, melynek főátlójában az **A** mátrix sajátértékei szerepelnek, $\boldsymbol{\kappa}$ pedig tartalmazza a $\boldsymbol{\xi}$ és $\boldsymbol{\eta}$ irányba való eltolást.

A Λ mátrix főátlójába a sajátértékeket olyan sorrendben kell beírni, amilyen sorrendben a sajátvektorokat a T mátrixba rendeztük.

5.2. Feladatok

1. Adja meg az alábbi mátrixok sajátvektorait és sajátértékeit!

$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 4 & 3 \\ 1 & 2 \end{bmatrix} \qquad \mathbf{B} = \begin{bmatrix} -2 & -8 & -12 \\ 1 & 4 & 4 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \qquad \mathbf{C} = \begin{bmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{D} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 2 \end{bmatrix} \qquad \mathbf{E} = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix} \qquad \mathbf{F} = \begin{bmatrix} 2 & 2 & 1 \\ 1 & 3 & 1 \\ 1 & 2 & 2 \end{bmatrix}$$

- 2. A leképezés mátrixainak felírása nélkül adja meg a lehető legtöbb sajátértélet és sajátvektort!
 - a) z-tengely körüli 45°-os forgatás,
 - b) xy síkra vetítés,
 - c) xy síkra tükrözés.
- 3. Diagonizálhatóak-e a harmadik feladatban szereplő **E**, **D** és **B** mátrixok?
- 4. A sajátértékek kiszámítása nélkül mondjuk meg a lehető legtöbb sajátérték-sajátvektor párt!

$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 2 & 4 & 0 \\ 3 & 0 & 5 \end{bmatrix} \qquad \qquad \mathbf{B} = \begin{bmatrix} 5 & 0 & 0 \\ 0 & 7 & 0 \\ 0 & 0 & 9 \end{bmatrix}$$

- 5. Határozzuk meg a harmadik feladatban szereplő **B** mátrix tizedik hatványát!
- 6. Határozzuk meg az $e^{10^{\mathbf{B}}}$ függvényt, ha \mathbf{B} a harmadik feladatban szereplő mátrix!
- 7. Milyen alakzatot írnak le az alábbi másodrendű görbék? Írja fel a kanonikus egyenletüket!

a)
$$-3x^2 + 23y^2 + 26\sqrt{3}xy = 144$$

b)
$$57x^2 + 43y^2 + 14\sqrt{3}xy = 576$$

c)
$$2x^2 - 5 = 0$$